

UDK 7.025.3:34(09)(497.5-3Dalmacija)"18"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 29.8.2016.

Ivana Čapeta Rakić
Odsjek za povijest umjetnosti
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
HR-21000 Split, Sinjska 2
ivana.capeta@gmail.com

O PROPISIMA I PRAVNIM ASPEKTIMA ZAŠTITE POKRETNE BAŠTINE ZA VRIJEME DRUGE AUSTRIJSKE UPRAVE U DALMACIJI

Sažetak

Nakon uspostave Druge austrijske uprave u Dalmaciji počeli su se na tom prostoru primjenjivati prvi propisi koji su se odnosili na zaštitu spomenika. Za sudbinu dalmatinskih spomenika, primarno pokretnih, ključne su bile dvije vrste odredaba: one kojima se nalagalo da se najvrjedniji pronađeni artefakti trebaju slati u Beč za Carski kraljevski Kabinet kovanica i starina te odredbe kojima se branio izvoz starina izvan granica Monarhije. Na osnovi sačuvanih arhivskih dokumenata koji svjedoče o procesima koji su se na temelju tadašnjih zakonskih odredaba vodili protiv počinitelja prekršajnih djela, u ovom članku donosi se izbor dokumenata relevantnih za pitanje povijesti i pravnog aspekta zaštite spomenika u Dalmaciji.

Ključne riječi: propisi, zaštita spomenika, pokretna baština, XIX. stoljeće, Dalmacija

1. Početci institucionalnog sabiranja umjetnina i prve uredbe o zaštiti spomenika u Habsburškoj Monarhiji i Dalmaciji

Već je u osvit XIX. stoljeća Giacomo de Concina u svojim putopisima ukoričenim pod naslovom *Viaggio nella Dalmazia litorale* opisao događaje iz Salone kojima je osobno svjedočio u lipnju 1804. godine: »Ne prođe niti dan, a da pohlepom vođeni zemljoradnici iz Salone ne izvrše neki iskop i pri tome pronađu fine mramorne ulomke, ostatke stupova, dijelove kipova, vrijedne medalje i korniole« (De Concina

1809: 56).¹ U nastavku svoga pisma upućenog generalu Broussieru, de Concina opisuje osjećaj iznenađenja koji ga je preplavio kada je u jednom malom brodu na rijeci Jadro ugledao polunagi, antički, ženski kip. Poželjevši skulpturu za sebe, postavio je upit o njenoj mogućoj kupnji, ali je dobio odgovor da je kip već prodan te da se preko mora otprema u Anconu (De Concina 1809: 57–58).

Ovaj događaj kao i brojni drugi svjedoče o pojačanom interesu za sabiranjem umjetnina i starina u XIX. stoljeću, a posljedica je obnovljenog veličanja antike koji se više ili manje osjetio u čitavoj Europi. Poglavitito su „na meti” bili pokretni spomenici iz Dalmacije s obzirom na to da je teritorij bio bogat antičkim nalazima i ostalim vrijednim artefaktima koji su se našli u žarištu interesa političkih elita, raznih činovnika, sakupljača starina i trgovaca antikvitetima. Financijski osiromašeno dalmatinsko stanovništvo dovijalo se raznim načinima ne bi li prodajom starina utrhilo neki profit. U nastojanjima da se domognu komada spomenika koji bi se mogao prodati zainteresiranim stranama, ovdajšnje je stanovništvo samovoljno iskapalo na arheološkim lokalitetima, a zbog takvih radnji spomenici i nalazišta bi nerijetko pretrpjeli brojna oštećenja. Osim za privatne kolekcionare, pribavljali su se umjetnički predmeti za državne zbirke, a u Habsburškoj Monarhiji prvenstveno za Carski kraljevski Kabinet kovanica i starina u Beču. Uz tu se državnu aktivnost vezuje i objava prvih carskih dekreta i uredaba koji su se ticali zaštite spomenika u Monarhiji. Uredbe dvorskog vijeća s konca XVIII. stoljeća odnosile su se isključivo na pronađene kovanice koje su morale biti poslone visokim vlastima u Beču, dok se već početkom XIX. stoljeća odredbe proširuju i na ostale umjetničke artefakte. Tako je 5. ožujka 1812. godine objavljen *Dekret dvorske kancelarije* kojim se izričito nalagalo da se pronađene zlatne, srebrne, brončane kovanice i medalje moraju poslati Dvorskoj kancelariji, a nalazniku se imalo nadoknaditi vrijednost kovanica (Normative 1895^a: 55–56; Čorić 2010: 6–7). Odredbi su podlijegali i drugi antikviteti i spomenici primjereni izlaganju u Carskom kraljevskom Kabinetu: kipovi, poprsja, metalne ili kamene glave, manje figure, idoli od plemenitih i neplemenitih metala, kamena ili gline, oružje, posude, lampe, metalni predmeti ili predmeti od drugih materijala, kamenje (s ispučenjima ili urezima), niski reljefi, kamenje s natpisima, nadgrobnne ploče. Kabinetu je uz kratak opis ili prilaganje kopije ili crteža, trebalo prijaviti i pronalazak velikih ili teških predmeta (Normative 1895^a: 55–56).

Uspostavom Druge austrijske vlasti u Dalmaciji propisi u se počeli primjenjivati i na ovdajšnja područja. Stoga su za sudbinu dalmatinskih spomenika ključne dvije vrste odredaba: one kojima se nalagalo da se najvrjedniji artefakti trebaju slati u Beč te one kojima se brani izvoz starina izvan granica Monarhije. U ovom radu donosimo izbor dokumenata relevantnih za pitanje zaštite spomenika u Dalmaciji u XIX. stoljeću te arhivske dokumente iz kojih je razvidna njihova primjena u procesima koji su se vodili protiv počinitelja prekršajnih djela u odnosu na spomeničku baštinu.

Nakon Bečkog kongresa 1815. godine u Dalmaciji je na snagu stupio *Austrijski građanski zakonik* (njem. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*) koji je donesen još 1. lipnja 1811. godine. Njegov drugi dio govori o stvarima; vrstama stvari, realnim i personalnim pravima na stvari, a za zaštitu spomenika važeći su bili članci od broja 395. do broja 401. Njima se nalagalo sljedeće: »Ako se otkriju stvari nepoznatog vlasnika zakopane,

1 »Dall'ingordigia tratti gli agricoltori di questi terreni Salnitani, non trascorre giorno, che non facciamo qualche escavo in cui ritrovano o marmi finissimi o avanzi di colonne, o torsi di statue, o medaglie, o corniole di distinto intaglio« (De Concina 1809: 56).

uzidane ili inače sakrivene; ima se to javiti na isti način, kao što je naređeno pri nalasku uopće» (Allgemeines 1811: 42–43). Člankom 398. determiniran je pojam blaga, a ono podrazumijeva novac, nakit i ine dragocjenosti koje su tako dugo ležale sakrivene da se njihov vlasnik ne zna, dok članak 399. donosi odredbe o načinu podjele pronađenog blaga. Sukladno odredbama Zakona dijelilo se na sljedeći način: jedna trećina ostajala je u državnom vlasništvu, druga trećina pripadala je onome tko ga je pronašao, dok je treća trećina pripadala vlasniku zemljišta na kome je blago pronađeno. Ako bi radnici slučajno našli skrovište s blagom, onda njima kao nalaznicima pripada otuda jedna trećina. »Ali ako su oni od vlasnika naročito radi istraživanja skrovišta unajmljeni, moraju se zadovoljiti svojom redovnom nadnicom« (Allgemeines 1811: 43).

Što se tiče zabrane izvoza i trgovine starinama izvan granica Habsburške Monarhije, za naše su prilike ključni dokumenti bili *Dekret dvorske kancelarije* od 28. prosinca 1818. godine n. 30182 (Normative 1895^b: 56–57), *Namjesnička uredba n. 4357–2049* od 23. ožujka 1819. godine koji su ostali na snazi do konca XIX. stoljeća. Oba dokumenta u načelu sadrže isti tekst koji zbog njegove važnosti donosimo u cijelosti na talijanskom, tadašnjem službenom jeziku za Dalmaciju:

Sua Maestà imperiale reale apostolica con due venerate sovrane risoluzioni 19 settembre e 23 dicembre 1818. Si è graziosissimamente degnata di adottare delle norme da osservarsi intorno all'estrazione ed al commercio degli oggetti d'arte ed altre rarità, e sono da seguente tenore.

1. Resta d'ora innanzi proibita in tutta l'estensione della monarchia l'estrazione all'estero di quadri, statue, antichità, collezioni di monete ed incisioni, manoscritti rari, codici e prime edizioni, in generale di quegli oggetti d'arte leteratura, che contribuiscono al decoro, e all'ornamento dello stato, e l'esportazione dei quali lasciando un v(u)oto nella massa dei capi d'arte dello stesso genere esistenti nela monarchia, a cui difficilmente si potrebbe riparare, può quindi considerarsi come una perdita reale.

2. Qualora venisse scoperto che si tentasse qualche clandestina esportazione di tali oggetti, saranno i medesimi confiscati; e se riuscisse di rilevare, che ne fossero stati clandestinamente estratti, sarà soggettato il contravventore ad una multa equivalente al doppio valore dell'oggetto portato fuori dello stato.

3. Ben lontana però Sua Maestà dal limitare agli artisti viventi il modo d'esercitare la loro professione, dal toglier loro il mezzo di procacciarsi un maggiore compenso alle loro fatiche o dall'inceppare in verun modo lo studio delle belle arti, anzi costantemente disposta al loro incoraggiamento si è degnata di dichiarare, che la suddetta disposizione non è punto applicabile alle opere degli artisti viventi.

4. Per lasciar poi ai possessori degli oggetti indicati all'articolo 1. il campo aperto di disporre delle loro proprietà, viene permesso il libero commercio delle medesime nell'interno della monarchia e potrà il transito da una provincia all'altra della medesima effettuarsi senza nesun ostacolo.

5. Il decidere se l'uno o l'altro oggetto d'arte e letteratura sia da considerarsi compreso nella prescrizione, appartiene al governo, sentito il parere di quell'accademia di belle arti o direzione delle biblioteche alle di cui ispezioni appartiene la provincia rispettiva.

6. Le precedenti disposizioni in questo preposito cessano dell'aver vigore colla pubblicazione della presente.

Tanto si porta ad universale intelligenza in seguito a rivertito dispaccio 28. dicembre anno passato n. 30182-2764 dell'eccelsa i. r. aulica canceleria unita, affinché ne sia prestata la più esatta osservanza (Raccolta 1830: 120–122).

Sukladno članku 1. navedene uredbe iz čitave je Monarhije bilo zabranjeno iznositi slike, skulpture, antikne predmete, zbirke novca ili grafičke zbirke, rijetke rukopise, kodekse, inkunabule i općenito bilo kakve umjetničke predmete koji pridonose slavi i uresu države, a čiji bi izvoz za nju značio prazninu i bitan gubitak. Za prekršitelje članka 1. navedene odredbe sljedećom je točkom bilo predviđeno oduzimanje takvih predmeta. Ako bi se saznalo da je ilegalan izvoz starine obavljen, počinitelja prekršajnog djela kaznilo bi se novčanom kaznom u dvostrukom iznosu od vrijednosti samog umjetničkog predmeta. Imateljima antiknih predmeta bilo je dopušteno trgovanje njima unutar granica Monarhije, a odluku o ubrajanju umjetničkih predmeta u kategoriju onih čiji je izvoz bio zabranjen, namjesnik je mogao donijeti na temelju mišljenja Akademije likovnih umjetnosti ili Ravnateljstva knjižnica mjerodavnih za određenu pokrajinu. Objavom ove uredbe prethodne su stavljene izvan snage, izuzev već spomenutog *Dekreta dvorske kancelarije* od 28. prosinca 1818. godine.

S obzirom na specifične probleme koji su postojali u zaštiti spomenika poglavito solinskog i splitskog područja, izdana je 1845. godine *Naredba Općinskog upraviteljstva* (Fisković 1975: 28). U ime predsjednika općine potpisao ju je arhitekt i konzervator Vicko Andrić. Njeno je značenje utoliko veće što je jedna od prvih naredbi o zaštiti dalmatinskih spomenika (ako ne i prva) koja je izdana na hrvatskom jeziku, premda je prevedena sa službenog talijanskog. Da bi čim prije naredba stigla do puka, nakon objave čitala se na talijanskom i hrvatskom u crkvama u Splitu i Solinu na tri pjevane mise u tri nedjelje za redom (Fisković 1975: 28). Odredba se sastojala od četiri točke kojima se branilo svako oštećivanje starina, izmjena njihova izvornog obliča, te gradnja na mjestu postojanja bilo kakve građe bez prethodne procjene njene starosti od mjerodavnih vlasti:

1. Zabranjeno jest svakomu, i za svaki uzrok moguchi razbacati, oli razrušiti starenosti, to jest sgrade, mnogostruke varste stupah, i svaku drugu varstu stare sgrade. 2. Zabranjeno je takodjer ucinit prominut naravsku formu, oliti oblicje, i oskvarnuti izvansko prilicje sgradja starih, koje cilvite, ali u dilu još nalazese oli u Splitu oli u Solinu. 3. Ako kokod, kojibi želio graditi na mistu, u kojemubi cinio da sgradja, kojase ondi nalazi nije od starih vrimenah taj covik imachese prikazati c. k. Poglavici Okolišnomu (iliti Cirkularskomu), kojicje dati Naredbu kipu zato odrejenomu od Stare Vlasti, za da moxe razuznati. 4. Pristupavci, oliti suprotivnici Naredbam u ovome Opomenutju uzdarxanim biticje navišcheno u Talianski i Arvaski jezik i pribijeno u Splitu i Solinu gdicje biti proglašeno za tri Nedilje iza sebice puku u vrime mise velike (Fisković 1975: 28).

Čini se da je već tada u praksi bilo određenih problema oko provođenja odredaba koje su se odnosile na pronalazak kovanica i drugih arheoloških predmeta s obzirom na to da je s ciljem uklanjanja tih poteškoća bila raspisana *Namjesnička odredba br. 14467*. od 29. srpnja 1846. godine (Bullettino 1895). Njom se ponovno upozorilo na važeće članke iz *Austrijskoga građanskog zakonika* koji su se odnosili na odricanje od prava na trećinu pronađenih umjetničkih predmeta u korist države. Nadalje, odredbom je upozoreno na to da se svaki pronalazak umjetničkih i znanstvenih predmeta treba prijaviti mjerodavnim političkim vlastima te na važeće propise o zabrani njihova izvoza izvan države (Bullettino 1895).

2. Uredbe i zaštita spomenika u Dalmaciji od osnivanja Carskog i kraljevskog Središnjeg povjerenstva za proučavanje i održavanje graditeljskih spomenika u Beču 1850. godine do reorganizacije 1873. godine

Godine 1850. odlukom Franje Josipa I. odobreno je osnivanje i početak djelovanja Carskog i kraljevskog Središnjeg povjerenstva za proučavanje i održavanje graditeljskih spomenika u Beču (njem. *K. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*).² Tim je dokumentom odobreno imenovanje konzervatora u pojedinim pokrajinama i krunskim zemljama, uključujući i Dalmaciju (Jahrbuch 1856^a: 5). Istodobno su pod državnu zaštitu stavljeni graditeljski spomenici, a u svrhu njihova očuvanja zabranjeno je rušenje ili bilo kakvo njihovo uništavanje. (Jahrbuch 1856^b: 8) Članovi Središnjeg povjerenstva sastavili su i dokument kojim je propisan *Djelokrug konzervatora* (Jahrbuch 1856: 17–23). Odobrilo ga je mjerodavno Ministarstvo trgovine, obrta i javnih radova, a zamišljen je kao naputak za rad konzervatora. Dužnost konzervatora je bila upoznati se što bolje sa svim spomenicima na dodijeljenom području, uključujući i pisane izvore o njima. Konzervator je bio dužan čuvati spomenike, spriječiti raznošenje i bilo kakvo uništavanje spomenika ili njegovih dijela, a na raspolaganju mu je u tu svrhu trebala stajati lokalna vlast kojoj je konzervator mogao podastrijeti upute. U hitnim je slučajevima od lokalnih vlasti mogao zatražiti potpunu ili djelomičnu obustavu uništavanja spomenika pod državnom zaštitom, a po jedan je primjerak argumentirane prijave bio dužan poslati namjesniku ili predsjedniku pokrajinske vlade te Središnjem povjerenstvu. Kao prilog ovom dokumentu uvršteni su prijevizi dekreta iz 1812., 1818. i 1846. godine na temelju kojih su konzervatori imali zakonsku osnovu djelovanja u zaštiti spomenika (Jahrbuch 1856: 17–23).

Uz već navedene odredbe koje su bile usko vezane uz zaštitu spomenika, izdaju se sredinom XIX. stoljeća dvije *Carske naredbe*. One su se neizravno ticale provođenja zakonskih mjera u vezi sa zaštitom spomenika, a bile su od pomoći konzervatorima prilikom djelovanja u praksi i na terenu. *Carskom naredbom od 4. rujna 1852. godine* izdan je novi zakon o trgovini, a za zaštitu spomenika bio je ključan članak 12 kojim se branilo trgovanje po kućama određenom robom. Na popisu zabranjenih predmeta našlo se: »[...] k) drago kamenje, zlato i srebro, toliko novo koliko staro, u komadima, uradjeno ili ne, kovano ili ne, onako kao što se iz rude vadi, ili saliveno, drobni novci od koga mu drago metala; l) cerkovno posudje i paramente [...] o) književna i umitnička dila, kao što su knjige, pisme, kalendari, slike, kipovi, polukipi [...]« (Pokrajinski list: 1853), dok je *Carskom naredbom od 20. travnja 1854. godine* izdan propis kako se imaju provoditi naredbe i presude carskih vlasti političkih i redarstvenih. Tim je propisom omogućeno određenje novčanih kazni prekršiteljima onih zakonskih odredaba koje do tada nisu sadržavale takvu klauzulu, a kaznu su na temelju ovlasti mogle odrediti mjerodavne vlasti, odnosno kotarska povjerenstva na prijedlog konzervatorskog tijela (Pokrajinski list: 1854).

Dana 11. 12. 1855. godine izdana je još i *Namjesnička uredba broj 22178* s ciljem očuvanja znanstvenih, umjetničkih i srodnih predmeta iz državnih kolekcija koji su ilegalno dospjeli u privatni posjed (Bullettino 1878).³ Sukladno njenim odredbama

2 O uspostavi Središnjeg povjerenstva u Beču i njegove djelatnosti u Dalmaciji pisalo je u domaćoj stručnoj i znanstvenoj periodici više autora, od kojih poglavito valja izdvojiti sljedeće: Kečkemet 1933; Horvat 1944: 24–28, 31; Božić-Bužančić 1970; Marasović 1983: 60–63, 70–71; Maroević 2000: 79–84; Piplović 2002; Piplović 2004: 7–34; Ćorić 2010.; Ćorić 2014a: 127–135.

3 Uredbu je izdalo Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo pravde,

mjerodavnim je tijelima valjalo prijaviti svaku sumnju u nezakonito trgovanje ili posjedovanje spomenutih artefakata (Bullettino 1878).

Unatoč svim nastojanjima da se pravno regulira zaštitna spomenika i da se stane na kraj neredu koji je u tom pogledu vladao Dalmacijom, čini se da odredbe, a ni konzervatorske službe, nisu bile osobito djelotvorne. Sve do konca sedamdesetih godina XIX. stoljeća zabilježen je svega jedan slučaj prijave nedopuštene radnje u odnosu na spomenik, premda je nedopuštenih radnji jamačno moralo biti više. Riječ je o slučaju iz 1838. godine kada je na temelju odluke okružnog suca slikar Vincenzo Poiret (1813. – 1868.) (Fisković 1959: 164–179) bio primoran pohraniti u splitskom Arheološkom muzeju oštećeni antički kip Venere⁴ koji je nađen u solinskim ruševinama, a nabavio ga je od tamošnjih seljaka (Fisković 1975: 27–28). Taj se Talijan, francuskog podrijetla, nastanio u Dalmaciji gdje je boravio do šezdesetih godina XIX. stoljeća. U potrazi za poslom uporno se nastojao zbližiti s političkim elitama i carskim dvorom, oko čega se uglavnom bezuspješno trudio. Vjerojatno je u želji da dobije restauratorske poslove među prvima počeo valorizirati i opisivati slikarska djela u dalmatinskim crkvama. Objavljivao ih je u novinama *Gazzetta di Zara* pod naslovom *Dipinti classici in Dalmazia* upozoravajući istodobno na trošnost i zapuštenost tih »prljavih i prašnih, zaboravu prepuštenih privjesaka« (Stagličić 2004: 339). Donato Fabijanić piše 1845. godine da je Vincenzo Poiret očistio sliku Battiste Zelottija koja prikazuje *Stvoritelja sa sv. Petrom, Jerolimom i Antunom Opatom* u crkvi sela Brusja na otoku Hvaru, no čini se da mu ni restauracija nije baš najbolje išla pa je sreća da se nije posvetio tom delikatnom poslu jer bi bio oštetiio mnoge umjetnine (Fabianich 1845: 16).

3. Uredbe, prekršajni procesi i zaštita pokretnih spomenika u Dalmaciji od 1873. godine do sloma Austro-Ugarske Monarhije

Za zaštitu pokretnih spomenika i umjetničkih predmeta koji su datirali iz novijeg doba pokazala se ključnom 1873. godina. Tada je provedena prva reorganizacija Carskog i kraljevskog Središnjeg povjerenstva za proučavanje i održavanje graditeljskih spomenika u Beču koje je promijenilo naziv u Carsko i kraljevsko Središnje povjerenstvo za proučavanje i održavanje umjetničkih i historijskih spomenika (njem. *k. k. Central-Commission zur/für Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale*).⁵ Time je Središnje povjerenstvo proširilo svoju mjerodavnost na sve povijesne spomenike, a ne samo na graditeljske koje su do tada bile u primarnom fokusu interesa zaštite. Osim toga ustanovljena je trodjelna podjela prema sekcijama sukladno kojoj se istraživanje i zaštita spomenika proširila i na djela novijih povijesno-umjetničkih razdoblja koja se do tada uglavnom negativno vrednovalo. Dana 21. lipnja 1873. godine objavljen je novi *Statut* reorganiziranoga Središnjeg povjerenstva (Normative 1895: 5), a 14. rujna 1875. godine novi naputci za *Djelokrug konzervatora* koji su izmijenjeni u manjem obujmu (Normative 1895: 29–30). Iz novih naputaka valja izdvojiti paragraf 15 s obzirom na to da se u arhivskim dokumentima splitski konzervatori u više navrata pozivaju na njegove

Ministarstvo financija, Ministarstvo bogoštovlja i nastave, Ministarstvo trgovine, Vrhovno Oružništvo i Vrhovni odjel policije.

4 Riječ je o skulpturi Venere Pobjednice koja se i danas čuva u Arheološkom muzeju u Splitu pod inventarnim brojem 188A/10B. Usp. Jeličić-Radonić 2011: 5–28.

5 O fazama djelatnosti Središnjeg povjerenstva više u Ćorić 2010; Ćorić 2014a.

odredbe prilikom službene prepiske.⁶ U tom je paragrafu navedeno da je konzervator bio mjerodavan za sprječavanje uništavanja i raznošenja nalaza s privatnog posjeda, što do tada nije bio slučaj. Osim toga on je trebao poticati vlasnike posjeda, općinu ili crkvenu upravu na to da kamene ulomke arhitekture, reljefe, natpise i slične predmete izlože ili barem sklone s utjecaja atmosferilija, odnosno smjeste ili uzidaju na javnim građevinama uz najveću pažnju (Normative 1895: 29–30; Čorić, 2010: 132).

Nakon prve reorganizacije Središnjeg povjerenstva u Beču nove su se interesne sfere i prošireno polje djelatnosti konzervatora odrazile i na zaštitu spomenika u Dalmaciji. Arhiv Konzervatorskog ureda u Splitu (nadalje: AKU), koji se nalazi u današnjem Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture, čuva više dokumenata iz tog razdoblja koji svjedoče o prekršajnim procesima koji su se vodili protiv kršitelja postojećih zakonskih odredaba vezanih uz zaštitu spomenika u Dalmaciji. Na temelju sačuvane prepiske iz spomenutog arhiva proizlazi zaključak o provedbi procedure. Ona je najčešće bila takva da bi na temelju uložene prijave od treće osobe mjerodavni konzervator uputio dopis okružnom ili kotarskom poglavarstvu s pritužbom na kršenje zakona. Za pravovaljanu je prijavu bio dovoljan pismeni iskaz službene osobe, a smatrao se relevantnim na temelju njegova ugleda i položene zakletve. Uz ime i prezime prekršitelja konzervator bi opisao nedopuštenu radnju te naveo zakonsku odredbu i članak prema kojem se tereti osumnjičenika. Konačnu presudu i eventualne sankcije odredilo bi mjerodavno poglavarstvo. Izvješće o konačnom ishodu bilo bi poslano Središnjem povjerenstvu u Beč pa su neki izdvojeni primjeri bili objavljeni i u časopisu koji je izdavalo Središnje povjerenstvo.⁷

Prvi poznati primjer prekršajnog procesa iz ovoga razdoblja datira iz 1879. godine kada je nakon dojave Mate Mornara iz Solina splitski konzervator Mihovil Glavinić odaslao dopise kotarskom poglavarstvu u Splitu kojima je prijavio Luku Milišića iz Solina (AKU Split 1879/4, 6, 10, 35).⁸ Teretilo ga se da je na svom terenu koji se nalazio ponad antičkog amfiteatra, kod Paraćevih kuća na mjestu zvanom Male Jezerine, iskapao bez licencije i prethodne dozvole konzervatora. Tom je prilikom vadio kamene blokove iz zemlje oštetivši sam spomenik, ali i izvađeno kamenje od kojih je neke razbio (AKU Split 1879/4, 10; 1884/47). Deset komada kamena potom je prodao za 12 forinti što je posvjedočio Mate, sin Petra Barišića iz Solina (AKU Split 1879/6). Stoga je konzervator Glavinić apelirao na kotarsko poglavarstvo da na temelju *Carske naredbe od 20. travnja 1854.* godine primaro optuženoga vratiti na izvorno mjesto izvađeno kamenje te da mu se izreče prikladna presuda (AKU Split 1879/6). Slijedom optužnice, u rujnu iste godine, Luki Milišiću je u uredu kotarskog poglavarstva izrečeno upozorenje kojim mu se zabranjuju bilo kakvo daljnje iskapanje u blizini amfiteatra te mu je za mogući daljnji neposluh izrečena novčana kazna u iznosu od 20 forinti (AKU Split, 1879/35; 1881/7, 9, 10; 1884/47).

Zbog zabrinutosti nad stanjem na terenu 1883. godine, splitski je konzervator Josip Alačević ovako pisao Središnjem povjerenstvu za proučavanje i održavanje umjetničkih i historijskih spomenika u Beču:

6 Na njega se primjerice poziva konzervator Alačević 1883. godine. Usp. AKU Split, 1883/7.

7 Riječ je o časopisu *Mitteilungen der k. k. Zentral-kommission für Erforschung and Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale.*

8 Riječ je o dopisima s nadnevcima 8. i 28. ožujka te 28. svibnja 1879. godine.

[...] Već duži niz godina razni trgovci antikvitetima iz Venecije sporadično se pojavljuju u Dalmaciji, kruže po gradovima, mjestima i selima provincije gdje kupuju predmete veće ili manje starosti. Među tisućama raznih sitnica kupuju geme, novac, nakit, pergamene, rijetke edicije knjiga, slike, skulpture, rezbarije, rukotvorine i koješta drugo. Malo po malo na taj način ova provincija ostaje bez predmeta koji za nju imaju veliku povijesnu i umjetničku vrijednost [...] S druge strane ti isti trgovci ne zaustavljaju se samo na kupnji predmeta, već iz Venecije sa sobom donose krivotvorine koje ovdje podmeću i prodaju pod originale za stotine forinti [...].⁹

Josip Alačević intervenirao je na temelju zakonskih odredaba barem u dva poznata slučaja: Iste je 1883. godine pokrenuo prekršajni postupak protiv Emilija Bassija, trgovačkog putnika iz Venecije, zbog nakane izvoza nekoliko antiknih predmeta u Italiju. Bila je riječ o dva kompleta liturgijskih tkanina (misnica, stola, manipul), dvije opreme kaleža (bursa i velum), jednoj gotičkoj bifori i nekim kapitelima (AKU 1883/28; 1885/18, 52; 1886/16).¹⁰ Ujedno je na temelju *Uredbe iz 1819. godine*, članka 15 *Statuta Središnjeg povjerenstva iz 1873. godine*, članka 12. *Carske uredbe od 4. rujna 1852. godine* i *Carske uredbe od 20. travnja 1854. godine*, podigao optužnicu protiv dvojice Trogirana Petra Sentinelle i Jakova Miroševića kojih se teretilo za nezakonitu prodaju bifore i kapitela (AKU 1883/19, 21, 22). Splitsko je kotarsko poglavarstvo iste godine konfisciralo navedene predmete, a dvojici je Trogirana zaprijetilo i novčanom kaznom. Što se tiče zaplijenjenih umjetnina, don Frane Bulić (koji je u međuvremenu postao konzervator za I. i II. odjeljenje te upravitelj Arheološkog muzeja u Splitu) u skladu s *Napucima za djelovanje konzervatora iz 1875. godine* predložio je da se gotička bifora uzida u zgradu trogirске vijećnice, dok su kompleti misnih ruha vraćeni Emiliju Bassiju. Naime, odlukom kotarskog poglavarstva od 17. veljače 1886. godine Emilio Bassi oslobođen je optužbe za pokušaj izvoza spomenutih tkanina s obzirom na to da je stručno povjerenstvo na čelu s don Franom Bulićem, procijenilo kako one ne posjeduju najvišu umjetničku vrijednost zbog koje bi njihov izvoz iz zemlje bio zabranjen (AKU Split, 1885/18). Konzervator Alačević intervenirao je u još jednom slučaju te je na temelju zakonskih ovlasti spriječio prodaju antičkog reljefa s prikazom boginje Dijane koji je pronađen u Podstranju kraj Imotskog. Dana 7. srpnja 1883. godine pisao je okružnom poglavarstvu u Zadru da na temelju *Statuta iz 1873. godine*, članka 15 *Djelokruga za konzervatore iz 1875. godine* i *Namjesničke uredbe iz 1819. godine*, konfrontiraju Antu Mlikotu iz Imotskog (AKU Split, 1883/7). On je prema saznanjima konzervatora Alačevića došao u Zadar s nakanom da engleskom konzulu gospodinu Bartonu proda spomenuti reljef Dijane. Ujedno je molio da se Mlikoti u slučaju kršenja spomenutih odredaba odredi novčana kazna ne manja od 100 forinti i to na temelju *Carske uredbe od 20. travnja 1854. godine* (AKU Split, 1883/6,10,14,18).¹¹ Dolaskom don Frane Bulića na čelno mjesto konzervatorske službe u Splitu intenziviraju se sudske aktivnosti u vezi s pritužbama nad prekršiteljima odredaba. Tako je već 28. listopada 1884. godine Bulić odaslao Kotarskom poglavarstvu u Splitu upozorenje da neki Ludovsky, trgovac starinama iz Venecije, potražuje antikne predmete s

9 Ovdje prevedeno s izvornika na talijanskom jeziku. Za izvornik usp. AKU Split, 1883/21.

10 Isti slučaj djelomično spominje u svom doktoratu Franko Čorić te navodi da je objavljen i u Priopćenjima. Usp. Čorić 2010: 307.

11 Na temelju arhivske građe iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu isti slučaj navodi u svom doktoratu i Čorić: 2010: 307.

nakanom njihova izvoza u Italiju. Stoga je molio cijenjeno Poglavarstvo da ga u toj nakani preduhitri (AKU Split, 1884/80).

Na svetkovinu Vele Gospe 15. kolovoza 1893. godine, podastro je Državnom odvjetništvu u Splitu pismenu prijavu protiv Nikole Burića Grgina sluge Stjepana Grgina iz Solina, s optužbom da je unazad dva mjeseca ukrao jedan komad natpisa iz starokršćanskog groblja u Solinu. Bila je riječ je o iznimno važnom fragmentu natpisa sa sarkofaga opatice Ivane Sirmijske iz 612. godine. Spomenuti je natpis prodao Ivanu Leskuru iz Ogorja slugi Joze Podruga, za svotu od 15 novčića, a ovaj ga je preprodao Juri Karamanu slugi Ivana Milišića za 20 novčića. Zanimljiva je Bulićeva opservacija o vrijednosti toga ulomka: »[...] kamen nema velike vrijednosti jer nije nego ulomak većega natpisa ipak obzirom na povijesničke podatke u njemu sačuvane, ima za muzej i za znanost liepe važnosti. [...]« Da se jednom stane na kraj neredu koji je zavladao od nekoliko godina, krađi i rušenju starinskih predmeta na zemljama državnog vlasništva, molio je Državno odvjetništvo da bi k sebi prizvalo navedene osobe te ih o predmetu ispitalo, a zatim krivca strogo kaznilo (AKU Split, 1893/22). Bulić je kao svjedok pozvan na ročište u ovom slučaju, a prvookrivljeni je Ivan Leskur iz Ogorja osuđen za ovaj predmet na četiri dana tamnice (AKU Split, 1893/22).

Prema koncu stoljeća postupno iz Beča prodiru nove teorije u konzervaciji spomenika među kojima je jedno od novih načela autentičnost mjesta. Za njega se zalagao i Wilhelm Anton Neumann, dopisnik Središnjeg povjerenstva od 1880. godine i referent za Primorje i Dalmaciju. Premda ne možemo reći da spada u skupinu austrijskih i njemačkih prvaka konzervatorske teorije i prakse zaštite kulturne baštine poput Paula Clemena, Wilhelma Ambrosa, Georga Dehia, Konrada Langea ili Maxa Dvořáka i Aloisa Riegla, Neumann je napisao nekoliko zanimljivih prijedloga za očuvanje pokretne baštine koji se tiču *naših* područja (Bericht, 1886: 27; Mittheilungen 1899: 174; Ćorić 2010: 204–205). On je smatrao da treba poštivati činjenicu da donator neki predmet veže uz pojedino mjesto te da ga se ne bi smjelo pomicati osim ako mu prijete propadanje ili gubitak. Unatoč postojećim zakonima bio je protiv izdvajanja spomenikâ iz izvornog okruženja i slanja u udaljene muzeje. Upravo je na temelju tih načela konzervator Bulić 1891. godine pokušao spriječiti odnošenje mramorne antičke skulpture rimskog imperatora u Beč koju je barun Sterneck dobio na dar od braće de Dojmi u Visu (AKU Split, 1891/21). Skulpturu je prije otpremanja u Beč spomenuti admiral austrougarske mornarice najprije donio brodom u Pulu gdje se pred dotičnim Antom Jakićem podrugljivo našalio na račun Bulića koji mu je, kaže, pokušao tu radnju zabraniti (AKU Split, 1881/21). Pisao je Bulić viškoj općini i apelirao da se za pomoć obrate Središnjem povjerenstvu smatrajući da skulptura »neće imati istu vrijednost koju mogu imati predmeti na istom mjestu našasti« (AKU Split, 1881/21). No predstavnici više općine pravdali su se pred Bulićem da odnošenje skulpture nisu mogli spriječiti s obzirom na to da se nalazila u privatnom vlasništvu te da se ionako ne iznosi izvan granica Monarhije (AKU Split, 1881/21, 33, 38, 40).

Don Frane Bulić reagirao je i u pogledu otkrivanja krivotvorenih umjetnina. Osim već spomenutih falsifikata koji su u Dalmaciju pristizali iz Venecije, bilo je i domaćih „majstora“ koji su se bavili takvim radnjama. U tome je prednjačio kovač Petar Pezelj sin Ilije iz sela Rošca u župi Dolac Donji iznad Omiša. Krivotvorio je antičke figure, lijevao razne predmete od srebra, mjedi i bronce te ih patinirane zemljom i kemikalijama prodavao kao rimske izvornike. U tome je očito bio vješt jer je u početku uspijevao prevariti i najveće stručnjake među kojima i Steindachnera, c. kr. direktora

Prirodoslovnog dvorskog muzeja u Beču i dvorskog savjetnika. On je 1881. godine putovao po Dalmaciji kada je od nekog seljaka u Sinju kupio za bečki muzej brončani kip vola, tobože nađenog u Gardunu (Trilju). Da je riječ o Pezeljevoj krivotvorini, Steindachnera je upozorio upravo don Frane Bulić koji je intervenirao i u slučaju dviju skupina brončanih figura koje je kupio Zemaljski muzej u Bosni i Hercegovini (Thallóczy 1890: 323–330). Pezelj je u tom slučaju uspio prevariti čak trojicu znanstvenika: dr. Kennera, dr. Frimmela i dr. Hörnesa (Kenner – Hörnes – Frimmel 1890: 18–24). Naime, jednu je grupu figura (ubojstvo Neronove majke Agripine) već 1885. ili 1886. godine neka gospođa iz Trogira za velike novce ponudila Buliću, ali on je odmah prepoznao da je riječ o falsifikatu jer je rad krivotvoritelja poznao već neko vrijeme. Od njegovih salivenih predmeta vidio je »dva mala vola od bronce, grupu predstavljajuću sjedećeg na prijestolju kralja kojemu dolazi na poklon mnogo drugih manjih kraljića, s nadpisom straga NERONON, Marka Kraljevića sa nadpisom na sablji ćirilicom: Kraljević Marko« (Thallóczy 1890: 324). S obzirom na to da je on kupnju predmeta odbio, prijevarom su dospjeli u Zemaljski muzej, dok je famoznu grupu „Kraljević Marko” podmetnutu kao original, kupio nekadašnji ruski konzul u Dubrovniku Vasilije Passek (Thallóczy 1890: 326). Zanimljivo je da za ovaj slučaj nema podataka o eventualnim sankcijama za krivotvoritelja, dok je za njegova rođaka Pavla Pezelja, koji se također bavio falsificiranjem, bila izrečena presuda na godinu dana tamnice zbog krivotvorenja novca (AKU Split, 1890/25).

Da su se konzervatori na terenu susretali sa svakojakim nedaćama, svjedoči i sljedeći slučaj iz 1887. godine. Tada je don Frane Bulić prijavio Andriju Gašpića iz Solina zbog izrečenih javnih prijetnji. Naime, spomenuti je u siječnju navedene godine izbacio iz iskopa radnike koji su sudjelovali u istražnim radovima na lokalitetu Manastirine optuživši Bulića zato što mu je Ivan Nikolić ostao dužan novac za neke poslove. Prijetio mu je riječima: »Ja ću dospiti u Gradiškoj, ali prije nego ostavim glavu, ti ćeš svoju ovdje ostaviti« (AKU Split, 1887/2). S obzirom na ove prijetnje, Bulić je molio mjerodavno poglavarstvo da hitno intervenira primjenom svih pravovaljanih zakonskih mjera koje su se odnosile na neprimjereno ophođenje prema službenoj osobi (AKU Split, 1887/2, 26).

Godine 1890. doznao je Bulić »iz pouzdanih izvora, da je neki Warga fotograf i slikar digao već s mjesta sliku Coena Domini Rossellijevu u samostanu franjevac¹² s namjerom da je opere, ispravi itd« (AKU Split, 1890/24). Slika je oprana vodom i sapunom s namjerom da ju se očisti od prašine i nečistoće te je skinuta sa zida za koji je bila začavljena. Umjesto toga postavljena je na drveni okvir, »a njeke su rupe bile pokrivene sa bjelim rubcem sa zida slike jer su se sveto više raširivale« (AKU Split, 1890/24). Bulić je dakako na ovaj slučaj odmah reagirao; obavijestio je o tome Središnje povjerenstvo u Beču te naložio obustavu svih daljnjih radova koji se tiču bilo kakve obnove umjetnina bez njegova znanja i privole (AKU Split, 1890/22, 23, 24, 29).

Lošeg stanja na terenu zbog nedostatnosti kadra i jedinstvenog zakona o zaštiti umjetničkih i historijskih spomenika za područje čitave Austro-Ugarske Monarhije bili su svjesni i u bečkom Središnjem povjerenstvu. Njihovu je djelatnost koncem stoljeća obilježilo upravo nastojanje oko donošenja jedinstvenog zakona, a s tim u vezi naročito su se istaknuli prijedlozi dalmatinskog namjesnika Emila Davida von Rohnfelda koji je ponovno upozorio na to da se umjetnički

¹² Riječ je o slici s prikazom posljednje večere koja se nalazi u refektoriju franjevačkog samostana u Hvaru. Slika se pripisuje Matteu Ponzoniju. Usp. Tomić 1994: 77–84.

predmeti iz Dalmacije preprodaju (Ćorić 2010: 311–312). On je 1894. godine raspisao okružnicu iz koje je razvidno da su važeći propisi u vezi sa zaštitom spomenika bili nedostadni, manjkavi i zastarjeli. Donosimo prijepis okružnice:

Na sva c. k. Kotarska Poglavarstva u Pokrajini

Slučajevi koji su se sbili, da naime važni arheološki i numizmatični predmeti biše u inozemstvo izvoženi, bez da je proti tome bilo od vlasti izdana zabrana, daju sumnjati, da sa strane političkih oblasti i njezinih organa ne obslužuju se, kako bi se imalo, oni propisi, koji bijahu izdani o izvozu i prometu sa umjetninam i koji se još uvijek imaju smatrati u krjeposti stojeći. Propisi glede čuvanja umjetničko historičnih spomenika zaista su odveć nedostadni, te nepružaju uvijek potrebitu pomoć, da se može sa strane pozvanih vlasti uspješno posredovati u interesu umjetničko-historičnih predmeta. Svakako, dakle naše zakonodavstvo nebude na polju umjetničkih i historičkih spomenika popunjeno, - to baš sada jest već predmetom svestranoj proučavanja i vijećanja sa strane zanimanih visokih Ministarstava, a u kojem pogledu i odovle bivaju ujedno podastrti izcrpivi predlozi, - njeke propisi, osobito oni glede izvoza umjetničkih predmeta, daju dovoljan temelj da se može opravdati energično posredovanje sa strane političkih vlasti. Ovi su propisi sadržani u odluci dvorske kancelarije od 28. prosinca 1818. Br (30182/2764) koja je bila uvrščena i u Sbirci propisa c. k. Središnjeg Povjerenstva za istraživanje i čuvanje umjetničkih i historičnih spomenika, a uručeni svim c. k. Kotarskim Poglavarstvima od br. 11111/11 od 4/6 1884.

Nemogu a da ne upozorim Vaše Gospodstvo na strogo vršenje pomenutih propisa, čim će se omogućiti, da uzdržanjem i istraživanjem, umjetnina i promicanjem prometa stranaca tim skopčanim, budu zemlji uzdržane neke koristi. Djelatnost savjestna svoje svrhe, političkih oblasti u ovom obziru, ima nesamo kulturno-historičnu već i gospodarstvenu korist, na koju se valja pri nepovoljnim okolnostima Dalmacije osobito obazirati.

U konkretnom slučaju ne radi se samo o tom da se nadzira izvoz i promet sa umjetninam, nego da se sve naše starine promaknu na način, da zemlji budu sačuvani njezini spomenici i da istraživanje umjetnina bude poduprto. U ovu svrhu valja da težnja Vašeg Gospodstva bude upravljena na to, da postojeći spomenici ili oni, koji bi se iznašli, kao i ostali dragocieni umjetni predmeti, budu sačuvani od uništenja i izvoza: bude u Vašem kotaru rasprostranjeno poznavanje historične i umjetničke vrijednosti spomenika, bude pobudjeno saučešće pučanstva kao takodjer promaknut i interes ovoga za istraživanje umjetnina. Da se sačuvaju stari spomenici, dotično da se zaprieči izvoz istih, preporučuje se Vašem Gospodstvu da nesamo traži pomoć od Obćina, već da izda potrebite odredbe i na c. k. Okružništva, podučivši ih da pri vršenju službe obrate svoju pozornost i na umjetnina, te eventualno učinjena opažanja prijave.

Pozivljem istodobno ovomjestno Pokrajinsko Financijsko Ravnateljstvo da upozori carinarske poslovače na odredbe glede zabrane postojeće za izvoz umjetnina.

Napokon nalažem Vašem Gospodstvu da obrati svoju pozornost i na ostale propise sadržane u pomenutoj sbirci naredaba c. k. Središnjeg Povjerenstva. Očekujem takodjer da će Vaše Gospodstvo u poslu umjetničkih i historijskih spomenika biti u doticaju sa dotičnim c. k. Konservatorim, kao što da će i o važnim opažanjima učinjenim na umjetničkomu polju obširno obavjestiti Namjesništvo.

Ovi dopis dostavlja se svim c. k. Konservatorim u pokrajini, a Vaše Gospodstvo prima ovim jedan primjerak ovoga za uredovnu porabu. Zadar, 22. Svibnja 1894. C. K. Namjesnik David v. r. (Bullettino 1895)¹³

13 O kontekstu ovog dopisa i Davidovih prijedloga usp. Ćorić 2009: 353–368.; Ćorić 2014.

Nedugo nakon objave Davidove okružnice, uslijedilo je razdoblje intenzivnijeg nastojanja oko donošenja jedinstvenog zakona o zaštiti spomenika na razini Monarhije.

Tako je 1896. godine nastao prijedlog s pet poglavlja i dvadeset devet članaka. Premda prijedlog zakona nije usvojen, na poticaj mjerodavnog ministarstva izdan je niz okružnica koje su se među ostalim doticale i zaštite umjetničkih i povijesnih spomenika (Holey 1911: 1–56). Godine 1903. izašla su dva prijedloga zakona, onaj Karla von Czyhlarza te Aloisa Riegla i Maximiliana Bauera, a 1909. godine Alexander von Helfert je ponovno podastrio prijedlog zakona kojim su bili obuhvaćeni nepokretni i pokretni spomenici stariji od šezdeset godina (Ćorić 2010: 333). Pri tomu je u svoj prijedlog uklopio niz odredaba iz Rieglova i Bauerova prijedloga. Zbog odgode sjednice Carevinskog vijeća ni ovaj pokušaj nije imao sretan ishod kao ni nekoliko idućih (Ćorić 2010: 333). Tako Austro-Ugarska Monarhija, a time i Kraljevina Dalmacija, nije dobila jedinstveni zakon o zaštiti i očuvanju umjetničkih i historijskih spomenika. Sve do konca te državne tvorevine na snazi su ostali dotadašnji propisi i okružnice, što je imalo negativne reperkusije i na iduće razdoblje djelovanja Konservatorijalnog ureda u Splitu u okrilju nove države.

4. Pitanje umjesto zaključka

Raskinuvši sve državno-pravne odnose s Austro-Ugarskom Monarhijom, Dalmacija je ušla u sastav Države Slovenaca, Hrvata i Srba, a potom Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Kraljevina je naslijedila od bivše Monarhije pokrajine koje su administrativno i legislativno bile posve odijeljene, pa su zakonske odredbe bile različite, nesuvisle i neprimjenjive (Vjesnik 1920: 6). No, ni u novoj državi nije išlo lako s pisanjem i donošenjem zakon. Sve do 28. listopada 1921. godine, kada je izdana kratka privremena naredba od šest članaka s osnovnim propisima o zaštiti spomenika koji su vrijedili za upravno područje Dalmacije (AKU Split, 1921/62; Tomić 1958: 76–77), rad konzervatorskih službi *de facto* je bio bez zakonskih propisa. Zanimljivo je, međutim, da u posljednjih dvadesetak godina djelovanja Konzervatorskog ureda u Splitu, u okrilju Austro-Ugarske Monarhije, s tada važećim propisima, u arhivskoj građi nisu zabilježeni novi prekršajni postupci u vezi sa spomenicima kulture, dok se u okrilju nove države primjena privremene naredbe bilježi već u godini njezina donošenja (AKU Split, 1921/17). Pitanje se nameće: Je li izostanak prekršajnih prijava u spomenutom razdoblju bio rezultat osvješćivanja puka glede očuvanja kulturnih dobara ili je vjerojatnije težište rada konzervatorske službe, na čelu s don Franom Bulićem, bilo usmjereno na popravak i stručnu obnovu zapuštenih umjetnina? Naime, u arhivskim dokumentima iz navedenog razdoblja bilježi se intenzivan rad konzervatorske službe na zapuštenim umjetninama, o čemu se u domaćoj stručnoj i znanstvenoj literaturi pisalo u više navrata (Čapeta 2006: 7–22; Marović 2009: 142–160).

Literatura

Allerhöchste Resolution, 31. 12. 1850. (1856^a). *Jahrbuch der kaiserl. königl. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*. Wien.
Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen

- Monarchie* (1811). Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei.
- Austrijski građanski zakonik* (1906). Preveo: Arandelović, D. Beograd: Arhiv za pravne i društvene nauke.
- Bericht der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst - und historischen Denkmale über ihre Thätigkeit im Jahre 1885*, (1886).Wien.
- Božić-Bužančić, D. (1970). „Počeci zaštite spomenika i sabiranja umjetnina u Dalmaciji”. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 18, 145–159.
- Notificazione del Governo 29 Luglio 146 N.ro 14467. (1895). *Bullettino di Archeologia e storia Dalmata*. Anno XVIII.
- Cesarska Povelja od 4. rujna 1852. (1853). *Pokrajinski list uredovnih spisah za Dalmaciju*, dio prvi. Zadar.
- Cesarska Naredba od 20. travnja 1854. (1854). *Pokrajinski list uredovnih spisah za Dalmaciju*. Zadar.
- Čapeta, I. (2006). „Restauracija slike Benedetta Diane iz franjevačke crkve na Poljudu u Splitu”. *Kulturna baština*, 33, 7–22.
- Ćorić, F. (2009). „Kategorizacija dalmatinskih spomenika Aloisa Hausera”. Prilog povijesti umjetničke topografije u Hrvatskoj. U Žarka Vujić, Marko Špikić (ur.), *Ivi Maroeviću baštinici u spomen* (str. 353–368.). Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Ćorić, F. (2010). *C. kr. Središnje povjerenstvo za proučavanje i održavanje starinskih građevina u hrvatskim zemljama – ustroj, zakonodavstvo i djelovanje 1850. – 1918*. Doktorski rad. Zagreb.
- Ćorić, F. (2014^a). „Razvojne faze i intervencijske koncepcije carskog i kraljevskog Središnjeg povjerenstva na primjerima iz hrvatskih krajeva”. *Peristil*, 57, 127–135.
- Ćorić, F. (2014^b). „Namjesnik Emil David i kulturni turizam kao dalmatinski gospodarski potencijal koncem 19. st”. U Lena Mirošević, Vera Graovac Matassi (ur.), *Dalmacija u prostoru i vremenu, što Dalmacija jest, a što nije* (str. 151–156). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- De Concina, G. (1809). *Viaggio nella Dalmazia litorale*. Udine: Liberale Vendrame.
- Discipline da osservarsi nell'estrazione e commercio degli oggetti d'arte e di altre rarità, Notificazione del governo 23 marzo 1819. n. 4357–2049, (1830). *Raccolta delle leggi ed ordinanze dell'anno 1819. per la Dalmazia*. Zara.
- Dispaccio dell'Eccelso i. r. Ministero dell'Int. 2 Dicembre 1855. N. 11157 (Comunicato in copia col Decreto luogoten. 11. Dicembre 1855 N. 22178). (1878). *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata*. Anno I. Spalato.
- Fabianich, D. (1845). *Memorie storico-letterarie sopra alcuni conventi della Dalmazia*. Venezia: Dalla tipografia di G. B. Merlo.
- Fisković, C. (1959). „Slikar Vicko Poiret”. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 11, 164–180.
- Fisković, C. (1975). „O zaštiti solinskih spomenika početkom XIX. stoljeća”. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 1, 25–31.
- Grünzüge einer instruction für die Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, § 18, (1856b). *Jahrbuch der kaiserl. königl. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*. Wien.
- Hofkanzlei Decret vom 5. März 1812 Z. 2665/305, (1895). *Normative der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst - und historischen Denkmale*. Wien.
- Hofkanzlei-Decret vom 28. Dezember 1818 Z. 30182/2764, (1895). *Normative*

- der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst – und historischen Denkmale.* Wien.
- Holey, K. (1911). *Ein Denkmalschutzgesetz für Österreich.* Wien.
- Horvat, A. (1944), Konzervatorski rad kod Hrvata. Zagreb: Izdanje Hrvatskog državnog konzervatorskog zavoda
- Instruction für die Conservatoren der k. k. Central Commission für Kunst –und historischen Denkmale (1895). *Normative der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale.* Wien.
- Izvrješće o djelatnosti Pokrajinskog Konservatorijalnog Ureda za Dalmaciju i Povjerenstva Dioklecijanove palače u Splitu do konca godine 1920. (1920). *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku*, 43, supl.
- Jeličić-Radonić, J. (2011). „Hram Dioklecijanova doba kod Porta Andetria u Saloni”. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 42, 5–28.
- Kečkemet, D. (1933). *Vicko Andrić arhitekt i konzervator 1793 – 1866.* Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu.
- Kenner, F.; Hörnes, M.; Frimmel, T. (1890). „Dvije čudnovate grupe od bronca iz okolice sinjske”. *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 2, 1, 18–24.
- Marasović, T. (1983). *Zaštita graditeljskog nasljeđa*, Zagreb-Split: Društvo konzervatora Hrvatske - Zagreb, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet u Zadru, OOUR Split, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Postdiplomski studij graditeljskog nasljeđa, Split.
- Maroević, I. (2000). “Gradogradnja i zaštita spomenika u 19. stoljeću na hrvatskoj strani Jadrana”. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 24, 79-84.
- Marović, M. (2009). „Restauriranje dalmatinskih slika u doba austrijske uprave”. *Mogućnosti*, 1-3, 142–160.
- Neumann, W. A. (1899). „Aus dem Berichte des Professor Dr. W. Neumann an die k. k. Central-Commission ddo. 7. October 1897”. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst - und historischen Denkmale.* godište XXV, III 77, IV 174. Wien.
- Piplović, S. (2002). *Alois Hauser u Dalmaciji.* Split: Društvo prijatelja kulturne baštine.
- Piplović, S. (2004). „Središnje povjerenstvo za spomenike u Beču i graditeljsko nasljeđe Dalmacije”. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 28, 7–34.
- Stagličić, M. (2004). „Povijest povijesti umjetnosti u Dalmaciji u 19. stoljeću”. U Milan Pelc (ur.), *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (str. 339–342). Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.
- Statut für die k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst – und historischen Denkmale. (1895). *Normative der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale.* Wien.
- Thallóczy, Lj. (1890). „O lažnim brončanim kipovima iz Sinja”. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, IV, 323–330.
- Tomić, R. (1994). „O Mateju Ponzoniju Pončunu u Engleskoj, Italiji i Hrvatskoj”. *Kulturna baština*, 24-25, 77–84.
- Tomić, S. (1958). *Pravna zaštita spomenika kulture u Jugoslaviji.* Beograd: Savezni Institut za zaštitu spomenika kulture.
- Wirkungskreis der conservatoren für die erforschung und erhaltung der baudenkmale (1856). *Jahrbuch der kaiserl. königl. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale.* Wien.

Izvori

Arhiv Konzervatorskog Ureda Split (dalje: AKU Split) 1879/4, 6, 10, 35

AKU Split, 1881/7, 9, 10, 21, 33, 38, 40

AKU Split, 1883/6, 7, 10, 14, 18, 19, 21, 22, 28

AKU Split, 1884/47, 80

AKU Split, 1885/18, 52

AKU Split, 1886/16

AKU Split, 1887/2, 26

AKU Split, 1890/25

AKU Split, 1893/22

AKU Split, 1921/62

ABOUT THE LEGISLATION AND LEGAL ASPECTS OF THE PROTECTION OF MOVABLE HERITAGE DURING THE SECOND AUSTRIAN ADMINISTRATION IN DALMATIA

Abstract

The establishment of the second Austrian rule in Dalmatia caused the application of laws to the local area, which referred to the protection of monuments in the Empire. Two types of regulations were important for the destiny of Dalmatian monuments: those that imposed that the most valuable artefacts should be sent to Vienna for the Imperial Royal Cabinet of coins and antiques, and those that prohibited the export of antiquities outside the boundaries of the Monarchy. The aim of this paper is to deliver a selection of legislative documents relevant to the issue of the protection of monuments during the second Austrian rule in Dalmatia and archival documents which reflected the application of legislation in practice. Furthermore, this article presents the course of the misdemeanour process that took place against the violation of existing legislation relating to the protection of monuments in Dalmatia.

Key words: legislation, protection of monuments, movable heritage, XIX century, Dalmatia